

Kádárné Fülöp Judit

A korai iskolaelhagyás statisztikai követése és a korai jelzőrendszer kialakításának lehetőségei

1. A TANULMÁNY CÉLJA

Jelen tanulmány a Qualification for All (QALL) projekt elemeként a Tempus Közalapítvány megbízásából készült¹. A QALL az Európai Unió egész életen át tartó tanulás program keretén belül megvalósuló projekt, célja hogy kutatási tevékenységgel, széleskörű társadalmi konzultációval – megyei koordinátor hálózat létrehozásával, képzéssel összekötött műhelymunkákkal és regionális konferenciák szervezésével –, valamint szakpolitikai ajánlásokkal segítse a korai iskolaelhagyás elleni küzdelmet. A kutatási tevékenység keretein belül sor kerül a korai iskolaelhagyás hazai és nemzetközi helyzetének, okainak, a megelőzés és a prevenció jó gyakorlatainak feltárására és javaslatok megfogalmazására a korai beavatkozást lehetővé tévő jelzőrendszer kialakítására vonatkozóan.

A QALL program eddigi tevékenysége során részletes helyzetelemzés készült a korai iskolaelhagyók és a lemorzsolódás magyarországi problémáiról². Emellett a Tempus Közalapítvány szakértői műhelyt szervezett, amelyre meghívta a téma szakértőit (kutatókat, statisztikusokat, oktatáspolitikai, szociálpolitikai és gyermekvédelmi szakértőket), akik megvitatták az oktatási szektoron belüli nyomon követés releváns mutatóit, illetve az oktatási, szociális, gyermekvédelmi és egészségügyi ágazat szektorközi együttműködési lehetőségeit a veszélyeztetett gyermekek, tanulók egyéni sorsának javítását célzó információk cseréje tekintetében.

A tanulmányban bemutatjuk az oktatáspolitikai intézkedések tervezésénél, illetve a beavatkozások sikerességének mérésénél alkalmazható – ma is meglévő – mutatókat, amelyek a korai iskolaelhagyás témájában rendelkezésre állnak. Javaslatot teszünk ugyanakkor olyan további mutatókra, amelyek a rendelkezésre álló adatforrások felhasználásával képezhetők és a korai jelzőrendszer részeként alkalmasak a veszélyeztetett célcsoportok kiszűrésére, specifikus beavatkozások tervezésére. Végül néhány külföldi példán bemutatjuk, hogy más európai országok információs rendszereik segítségével hogyan érik el azokat a tanulókat, akikről a jelzések alapján feltételezhető, hogy végzettség megszerzése nélkül kimaradnak az iskolából.

2. AZ EURÓPAI UNIÓ „KORAI ISKOLAEHLAGYÁS” INDIKÁTORÁNAK ELŐZMÉNYE

2.1. A „KORAI ISKOLAEHLAGYÓK” INDIKÁTOR AZ EURÓPA 2020 STRATÉGIÁBAN

Az Európai Unió stratégiai célja a foglalkoztatottak arányának 75%-ra történő növelése, és ezzel egyidejűleg a foglalkoztathatóság javítása 2020-ig. A stratégia tárgyalása során a tagállamok egyetértettek abban, hogy Európa globális gazdasági kilátásait meghatározza innovációs képessége, a magas hozzáadott értékű termelésre és szolgáltatásra való képessége. Az előrejelzések szerint az európai munkaerőpiacon az elkövetkező évtizedben a középfokúnál alacsonyabb iskolai végzettségűek/szakképzettségűek számára elérhető álláshelyek aránya felére zsugorodik, és gyakorlatilag legfeljebb minden hatodik munkaképes korú ember számíthat arra, hogy középfokú végzettség/szakképzettség nélkül el tud helyezkedni.

Az Európa 2020 stratégia fő számszerű célkitűzéseinek egyike az alacsony iskolai végzettségűek arányának visszaszorítására vonatkozik. Eszerint **az oktatást-képzést középfokú**

¹ A QALL a Tempus Közalapítvány, a Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítvány (FSZK) és az Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet közös, az Európai Bizottság és az Emberi Erőforrások Minisztériuma által támogatott projektje

² *Helyzetelemzés. A korai iskolaelhagyás problémájának kezelése.* Készült a QALL Végzettséget mindenkinek! című Európai Bizottság által támogatott projekt keretében. Konzorciumi partnerek: FSZK, OFI, Tempus Közalapítvány. Budapest, 2013.

végzettség/szakképzettség nélkül elhagyó 18-24 évesek arányát a korosztály 10 százaléka alá kell csökkenteni³.

Az indikátor neve eredetileg „korai iskolaelhagyók” volt és az iskolából kimaradókra vonatkozott. A névváltoztatást hosszas tárgyalás előzte meg. Azzal, hogy az indikátor mellé célértéket rendeltek, és az indikátor bekerült az Európa 2020 stratégia kulcsindikátorai közé – ezzel az évente értékelt mutatók körébe – komolyabb tétje lett annak, hogy kiket tekintünk korai iskolaelhagyóknak. A tagállamok iskolarendszerei és iskolaszervezeti jellemzői ugyanis igen különbözők, a tankötelezettség hossza és tartalma is különbözik. A „tankötelezettség”, a „képzési kötelezettség”, a „középfokú végzettség”, a „középfokú szakképzettség” fogalmában és tartalmában is jelentős eltérések vannak a tagállamok között: a tankötelezettség nem jelenti feltétlenül az *iskolarendszerű nappali* oktatásban való részvétel kötelezettségét, és nem jelenti feltétlenül az *általános képzésben* való részvétel kötelezettségét. A felsőoktatásba vezető középfokú végzettség és a középfokú szakképzettség is más jelent, és a kétféle célhoz vezető programtípusok közötti átjárhatóság a lehetentől a többé-kevésbé lehetségesig terjed. Mindezek miatt a tagállamok oktatásstatisztikai szakértői jobbnak látták egy puhább definíció megfogalmazását, amellyel lényegében nyomatékosították, hogy nem klasszikus lemorzsolódás indikátorra vonatkozó célértékben kívánnak megállapodni.

2.2. AJÁNLÁS A KORAI ISKOLAELHAGYÁS CSÖKKENTÉSÉT CÉLZÓ SZAKPOLITIKÁKRÓL

Az Európai Unió Oktatási Tanácsa 2011-ben Ajánlást fogadott el a korai iskolaelhagyás csökkentését célzó szakpolitikákról⁴. A dokumentum – a nyitott koordinációs rendszer keretei között – arra ösztönzi a tagállamokat, hogy azonosítsák a korai iskolaelhagyást előidéző társadalmi és oktatási tényezőket, és folyamatosan figyeljék a leginkább veszélyeztetett célcsoportok tanulási pályáját. Építsenek ki korai jelzőrendszert a korai iskolaelhagyás **megelőzése** céljából, és dolgozzanak ki specifikus **beavatkozásokat** azok számára, akik ezek nélkül biztosan kihullanának az oktatási rendszerből. Végül legyenek olyan **kompenzáló** második esély programjaik, amelyek a nappali iskolarendszerekből már kimaradtak számára biztosítják a foglalkoztathatósághoz szükséges készségek, képességek elsajátításának esélyét.

A Tanácsi Ajánlás felhívja a tagállamok figyelmét arra, hogy evégből dolgozzanak ki stratégiát a korai iskolaelhagyás visszaszorítására, amelyben – a tényeken alapuló beavatkozás elveinek megfelelően – kötelező elem a korai iskolaelhagyással és az intézkedések eredményességének nyomon követésével kapcsolatos információs rendszer javítása.

Az Ajánlás megfogalmazza az Európai Bizottság szerepét is a tagállamok erőfeszítéseinek koordinálásában. Ennek értelmében a Bizottság feladata, hogy támogassa a stratégiaalkotás folyamatát, megszervezze a tagállamok közötti tapasztalatcserét, tanulmányok, kutatások ösztönzésével gyarapítsa a korai iskolaelhagyás jelenségéről és okairól való tudást, és ösztönözze az egyes tagállamokban sikeresnek bizonyult jó gyakorlatok elterjesztését.

Az egész életen át tartó tanulás közösségi programja és az Európai Szociális Alap a forrásainak jelentős része a korai iskolaelhagyás csökkentését célzó stratégiák végrehajtását szolgálja a 2014 és 2020 közötti időszakban. A Bizottság a nyitott koordinációs módszer jegyében kötelezően előírja, hogy a tagállamok nemzeti stratégiáiban és a megvalósításukat szolgáló intézkedések és programok során a **tényeken alapuló tervezésnek és az eredményesség felől közelítő értékelésnek kell érvényesülnie**. Ennek érdekében **ki kell építeni a veszélyeztetett célcsoportok azonosítását és a nyomon követést lehetővé tévő információs rendszert**. A QALL projekt célkitűzései – többek közt – ezt a folyamatot is segíteni próbálják.

³ Európa 2020 stratégia

⁴ A TANÁCS AJÁNLÁSA (2011. június 28.) a korai iskolaelhagyás csökkentését célzó szakpolitikákról,
http://ec.europa.eu/education/school-education/leaving_en.htm

3. NEMZETKÖZI INDIKÁTOROK A KORAI ISKOLAEHLAGYÁS TÉMÁBAN

Az Európa 2020 stratégia célrendszere mentén történő előrehaladást az Európai Tanács rendszeresen figyelemmel kíséri. Ehhez az Európai Bizottság évente elkészíti az Éves növekedési jelentést (AGS – *Annual Growth Survey*), amelyben beszámol az Európa 2020 kulcsindikátorokon mért értékekről az Unió egészében és az egyes tagállamokban a közös és nemzeti célértékek irányában történt elmozdulásról. Emellett az Európai Bizottság figyelemmel kíséri azon mutatók értékeinek változásait is, amelyek kapcsolatba hozhatók az oktatás és képzés minőségével, valamint a foglalkoztathatósággal. Ezek az indikátorok – ugyancsak uniós és tagállami szinten – megjelennek a Bizottság Oktatási és képzési monitor című éves kiadványában, illetve a Bizottság kezdeményezésére készült tanulmányokban. Az indikátorok egyik részét maga az Eurostat vagy az Eurydice iroda fejleszti, másik részét az elemzők az OECD-től veszik át.

Az alábbiakban a korai iskolaelhagyás témakörében az Európai Bizottság által figyelemmel kísért nemzetközi indikátorokat tekintjük át.

3.1. AZ OKTATÁSBÓL, KÉPZÉSBŐL KORÁN KIMARADÓK (*EARLY LEAVERS FROM EDUCATION AND TRAINING*)⁵.

Oktatási körkép (*Education at a Glance*) c. kiadványában az OECD évek óta közli az iskolázás egyéni és társadalmi megtérülési rátáját, ami azt mutatja, hogy a magasabb iskolázottság elérése mind egyéni mind nemzetgazdasági szinten megtérülő befektetés⁶. Emellett az OECD munkaerő-piaci, szociális és egészségügyi jelentései kimutatják, hogy az iskolázottabbak egészségtudatosabban élnek, kevésbé rabjai káros szenvedélyeknek (pl. drog, dohányzás, alkohol), kevésbé manipulálhatók, és konstruktív állampolgári aktivitásukra jobban lehet számítani mint az iskolázatlanokéra. Az OECD szerint a középfokú iskolai végzettség minimum követelmény a 21-dik században a munkaerőpiacon való érvényesüléshez és az aktív felelős állampolgársághoz – legalábbis az OECD tagállamokban.

Az Európai Bizottság számára a CEDEFOP előrejelzéseket készítette a munkaerőpiac képzettséggel kapcsolatos igényeiről. A 2000-től 2020-ig terjedő időszakra vonatkozó előrejelzés azt mutatja, hogy Európaszerte és hazánkban is visszaesik az alacsony iskolázottságú munkaerő iránti igény, lényegében a jelenlegi szinten marad a középfokú végzettségű, illetve szakképzettségű munkaerő iránti kereslet és jelentősen növekszik a felsőfokú képzettségűek/szakképzettségűek iránti igény⁷. Következésképpen az alacsony iskolai végzettségű fiatalok körében a munkanélküliség kockázata sokkal nagyobb, mint a közép- és felsőfokú végzettségűeké. Ez Magyarországra – a statisztikai adatok bizonyossága szerint – különösen igaz, mivel hazánkban a középfokúnál alacsonyabb iskolai végzettségűek foglalkoztatási rátája nemzetközi viszonylatban kirívóan alacsony.

Ezek a tények indokolták a röviden „korai iskolaelhagyók” néven emlegetett indikátor felvételét az Európa 2020 kulcsindikátorai közé, amelyhez közös célértéket rendeltek. Az Eurostat 2000 óta közli a mutatót, melynek értéke 2011-ben az Unió átlagában 13,5% volt.

Az oktatást-képzést korán elhagyók aránya a 18-24 évesek körében

Relevancia: a legfeljebb alapfokú iskolai végzettséggel rendelkező szakképzetlen fiatalok munkaerő-piaci prognózisa Európában kedvezőtlen, a középfokú végzettség/szakképzettség nélküliek arányát 10% alá kell csökkenteni 2020-ig.

Definíció: Az oktatásból, képzésből korán kimaradók azok a 18-24 éves fiatalok, akiknek nincs középfokú végzettségük vagy szakképzettségük, és a felmérést megelőző 4 hétben nem vettek részt formális vagy nem formális képzésben.

Adatforrás: KSH Munkaerő felmérés

Az adatfelvétel jellemzői: 15-74 éves korú lakossági minta, évente 4 alkalommal összesen kb. 65.000 személy megkérdezésével.

Lehetséges bontások: nem, iskolai végzettség, korcsoportok

⁵ A korai iskolaelhagyókra vonatkozó európai célkitűzés súlyát és jelentőségét jelzi, hogy az EU 2020 stratégiában a gazdasági növekedés és a társadalmi és környezeti célkitűzések összesen 5 indikátorra korlátozódnak és ezek közül kettő oktatási vonatkozású (a korai iskolaelhagyók mellett a másik számszerű célkitűzés a felsőfokú végzettség arányának növelésére vonatkozik).

⁶ V.ö. például *Education at a Glance* 2012. A9 indikátor p.162.

⁷ V.ö. *Future skills supply and demand Forecast* 2012. CEDEFOP. p.12

A tagállamok Nemzeti Reformprogramjaikban (NRP) nemzeti célkitűzést adtak meg erre az indikátorra is, eszerint Magyarország vállalta, hogy az EU célkitűzésnek megfelelő mértékig csökkenti az oktatást-képzést korán elhagyók arányát. A mutató értéke 2000 és 2010 között 13,9%-ról 10,5%-ra csökkent, az utóbbi két évben ismét emelkedett, 2012-ben 11,5% volt.

3.2. A KÖZÉPFOKÚ VÉGZÉSI RÁTA (*NET GRADUATION RATE*)

A korai iskolaelhagyás ellentettjét: a végzési arányt méri a középfokú nettó végzési ráta (*net graduation rate*). Az indikátort az OECD dolgozta ki, és 1995 óta közli az *Education at a Glance* c. kiadványában. A nettó végzési ráta a különböző életkorú végzettek saját korosztályukhoz viszonyított arányszámait összegzi. A végzősök életkora függ attól, hogy hány éves korukban léptek be a programba, milyen hosszú a program, volt-e évismétlés, esetleg programváltás, amikor egy másik programot kezdtek előlről stb. A nettó végzési ráta az adott évben végző 18 éveseket a 18 éves népességhez, a 19 éveseket a 19 éves népességhez, a 20 éves népeiséget a 20 éves népességhez viszonyítja stb. Létszámok helyett az arányszámok összege adja a végzési rátát, így kiküszöbölődik az évjáratok létszám különbségeiből adódó torzulás.

Középfokú végzési ráta (*net graduation rate*, nettó végzési arány)

Relevancia: az indikátor az oktatási rendszer megtartó erejét mutatja (bennmaradási ráta)

Definíció: A 25 év alatti első (középfokú) végzettséget/szakképzettséget szerzők évjáratonkénti százalékos arányainak összege.

Adatforrás: KSH Munkaerő felmérés (az Európai Munkaerő Felmérés része)

Az adatforrás jellemzői: Háztartási panel a 15-74 éves korú népesség körében végzett negyedéves felmérések (évente összesen kb. 65.000 személy kikérdezésével), a szezonális hatások kiküszöbölésével.

Lehetséges bontások: program típus

Megbízhatóság: minőségbiztosított adatforrás.

A mutató azt jelzi, hogy a tanulók mekkora hányada szerez legalább középfokú végzettséget/szakképzettséget 25 éves koráig. Magyarországon a nettó középfokú végzési ráta 2011-ben 86% volt.⁸

3.3. A KÖZÉPFOKÚ ISKOLÁT (IDŐBEN) BEFEJEZŐK ARÁNYA

Az OECD számolja a középfokú programokat időben befejezők arányát – a bruttó végzési arányt is. Itt azt nézik, hogy egy évjáratban hány százalék végez sikeresen a program kezdetén beiratkozottak közül. A mutató a felmérés évében végzők létszámát a program hosszának megfelelő évvel korábbi belépő létszámhoz viszonyítja. Ez a mutató intézményi létszámadatokon alapszik, és az egyes program típusokra beiratkozottak országos létszámaiból számítják. Leginkább az egyes programtípusok bennmaradási arányának összehasonlítására alkalmas mutató.

A középfokú programot időben befejezők aránya (*gross graduation rate, completion rate, bruttó végzési arány*)

Relevancia: az indikátor az oktatási rendszer egyik hatékonyság-indikátora. Azt mutatja meg, hogy a tanulók mekkora hányadát tudja a rendszer többeltráfordítás (évismétlés, programváltás) nélkül eljuttatni a középfokú végzettségig/szakképzettséig.

Definíció: A programot a referencia évben elvégzők aránya az adott programot elkezdett tanulók százalékában

Adatforrás: KIR-STAT (az UOE felmérés része)

Az adatfelvétel jellemzői: A KIR-STAT feladatellátási hely szinten felvett létszámadatok, amelyeket az oktatási tárca és a KSH hitelesít, és nemzetközi módszertan szerint szolgáltat az Eurostatnak és az OECD-nek.

A mutató számítása: programtípusonként a referenciaévben végzettséget/szakképzettséget szerzők, és a programtípus elméleti hosszával megegyező n évvel korábbi referenciaévben az adott programtípusra beiratkozók hányadosa.

Lehetséges bontások: program típus

Az indikátor érzékeny az elvándorlásból adódó torzulásokra, mivel kimaradóknak tekinti azokat, akik Magyarországon kezdtek, de külföldön fejezték be tanulmányaikat, illetve más programtípusba léptek át. Ezért a tényleges lemorzsolódás jelzésére nem alkalmas, és legfeljebb országos szinten mér megfelelő hibahatárok között. Regionális, tankerületi szinten nem alkalmazható, de intézményi szinten lehet jelzésértéke – elsősorban egy adott az intézmény számára.

3.4. BENNMARADÁSI RÁTÁK A KÖZÉPFOKÚ ISKOLÁZÁS ÉVEIBEN

A beiskolázási arányok – jobb adatforrás híján – a lemorzsolódás, illetve az iskolarendszer megtartó képességének és a tanulási hajlandóságnak a durva becslésére alkalmasak. Ott van értelmük, ahol a mikro-adatbázisok nélkül kell a tankötelezettség teljesülését mérni, illetve azt, hogy a tankötelezettség határán túl a népesség mekkora hányada tanul tovább. Az OECD – a nemzetközi összehasonlítás céljára – alapvetően két mutatót használ. Az egyik indikátor azt mutatja meg, hogy hány éves kortól hány éves korig van benn a népesség legalább 90%-a a formális oktatás-képzés rendszerében. (Magyarországon 2011-ben – 18 éves korig tartó tankötelezettség mellett – 4 és 17 éves kor között lehetett 90% feletti beiskolázási arányról beszélni.) A másik indikátor azt mutatja meg, hogy – a korai iskolaelhagyás szempontjából kritikus 15 és 19 éves kor között – a népesség hány százaléka van még benn az oktatási rendszerben. Ez utóbbi indikátor értéke Magyarországon 1995-ben 64% volt, 2011-re 92%-ra növekedett.

A középfokú oktatás expanziója és a tankötelezettség 18 éves korig való kiterjesztése folytán a 2005-től kezdve lényegesen megnövekedett az oktatási rendszerben bennmaradók aránya és az iskolában eltöltött évek száma a korábbi évtizedekhez képest. Pontos adatok az OECD adatgyűjtéshez való csatlakozásunk óta vannak, amióta az oktatási tárca életkor, évfolyam és intézménytípus szerinti összesítésben szolgáltatja az iskolai részvételi adatokat. Ezek szerint 1995-ben a 16 évesek 88%-a, a 17 évesek 71%-a és a 18 évesek 46%-a ült az iskolapadban, 2006-ban viszont a 16 évesek beiskolázási aránya már 96%, a 17 éveseké 92%, a 18 éveseké 82 % (OECD, 1997 p.156, OECD, 2008p.345) volt.

Az okok között megemlíthető, hogy 2005-re futott fel a 18 éves korig tartó tankötelezettség, valamint az a tény, hogy a finanszírozás fejkvóta rendszere az évről-évre csökkenő gyermeklétszám mellett arra ösztönözte az intézményeket, hogy minden áron benntartsák a tanulókat a lehető leghosszabb ideig. Fontos megemlíteni, hogy az iskolába lépési életkor is változott, az elméleti 6 éves belépési kor helyett ténylegesen 7 éves korra tolódott a tankötelezettség kezdete. Az indikátor semmit sem mond arról, hogy mennyire *eredményes* az iskolai tanulás. Ennek ellenére úgy látjuk, hogy a jövőben is fontos lehet ennek az indikátornak a követése – akár a KIR-STAT adatforrásból, akár a KIR-TANYI rendszerből. Mégpedig azért, mert a tankötelezettségi korhatár 16 éves korra csökkent, és a finanszírozási rendszer is megváltozott, az iskolába lépés tényleges időpontja azonban nem. Ilyen körülmények között a bennmaradási ráta csökkenésére számítunk, ami növelheti a korai iskolaelhagyók arányát.

Bennmaradási ráták a középfokú iskolázás éveiben

Relevancia: az indikátor az oktatási rendszer „megtartó képességének” indikátora. Azt mutatja meg, hogy a tanulók mekkora hányadát tudja a rendszer benntartani a formális képzésben a 15-19 éves korosztályból.

Definíció: Bennmaradási ráta: a közoktatási intézmények által szolgáltatott évfolyam és életkor szerinti létszámtáblák alapján a még formális képzésben (nappali vagy esti/levelező oktatásban) résztvevők az azonos korú populáció százalékában a referencia év január 1-én.

Adatforrás: KIR-STAT (az UOE felmérés része)

Az adatfelvétel jellemzői: A KIR-STAT feladatellátási hely/programtípus szinten felvett létszámadatok, amelyeket az oktatási tárca és a KSH hitelesít, és nemzetközi módszertan szerint szolgáltat az Eurostatnak és az OECD-nek.

A mutató számítása: a formális képzésben nyilvántartott tanulók aránya az adott életkorú népesség százalékában (referencia időpont január 1.)

Lehetséges bontások: életkor, program típus

4. JAVASLAT A HAZAI JELZŐRENDSZER MUTATÓIRA

A nemzetközi mutatók mellett – belföldi használatra – szükség van olyan mutatókra, amelyek az oktatáspolitiká számára pontosabb képet adnak arról, hogy ténylegesen hányan, milyen iskolázottsági szinten maradnak ki az oktatási rendszerből, és hogy melyek azok a veszélyeztetett csoportok, amelyek a korai iskolaelhagyás szempontjából rendszerszintű szakpolitikai beavatkozást igényelnek.

Emellett a cél az, hogy az iskolarendszerekből középfokú végzettség/szakképzettség nélkül kimaradók aránya csökkenjen. Ezért a jelzőrendszernek nemcsak statisztikai összesítésekből kell állnia, hanem szükség van az egyéni nyomon követésre is – a megelőzés és a célszerű beavatkozás érdekében.

Amíg nem állt rendelkezésre közhiteles nyilvántartás a tanulókról, és nem szabályozták kellően a tanulók be- és kijelentésével kapcsolatos felelősségeket, illetve a tanulói nyilvántartás nem tartalmazott a kimaradás jogcímeire vonatkozó információt, az egyéni nyomon követés nem volt lehetséges.

Mára a Köznevelési Nyilvántartási Rendszer (KIR) fejlesztése és – remélhetőleg – karbantartása eljutott arra a szintre, hogy komolyan egyéni szinten követhető a tanuló továbbhaladása a középfokú végzettség/szakképzettség megszerzéséig, illetve nyomon követhető azoknak az eseményeknek a láncolata (évisméltés), programváltás, kimaradás, amelyek révén a tanuló „korai iskolaelhagyóvá” válik.

A metaforikus kifejezéssel „lemorzsolódás”⁹-nak nevezett jelenségcsoport és a felé vezető út jelzőköveinek tekinthető - például programváltás, évisméltás, hiányzási adatok- statisztika elemzésén alapuló döntés indokolt az oktatáspolitikai szintű beavatkozások tervezésekor, különösen a következő esetekben:

- A tankötelezettség határainak szabályozásakor. Nem mindegy például, hogy a tanulót a 16-dik életéve betöltésének napján, vagy annak a tanévnek a végén engedi el a rendszer, amelyikben betölti a 16-dik életévét, illetve hogy 14, 15, 16, 17 vagy 18 éves korig tartó tankötelezettséget írnak elő, illetve, hogy meddig tart az „iskolában letöltendő” tankötelezettség és mikortól meddig van egyéb – akár felnőttképzésben is teljesíthető „szakképzési kötelezettség”¹⁰.
- Annak eldöntésekor, hogy legyen-e automatikus előrehaladás az iskolarendszerben vagy sem, érdemes megvizsgálni, hogy az évfolyamisméltás milyen hatással van a teljesítményre és a lemorzsolódásra.
- A programtípusok tartalmának, hosszának változtatásakor, annak megállapítására, hogy a különböző programtípusokban mennyire gyakori a lemorzsolódás, illetve milyen arányban fejezik be sikeresen a programot.
- A leszakadással fenyegető veszélyeztetett csoportok számára szervezett programok tervezésekor.
- A középfokú iskolatípusok bemeneti követelményeinek tervezésekor.
- Az oktatási rendszer, illetve egyes programok hatékonyságának és költséghatékonyságának becslésére.

⁹ A „lemorzsolódás” értelmezéséről ld. Mártonfi György, A lemorzsolódás problémája a magyar szakképzésben és szakképzés-politikában. In Fehérvári, Anikó (szerk.) *Szakképzés és lemorzsolódás*. Oktatókutatási és Fejlesztési Intézet 2008.

¹⁰ Hollandiában például az iskolába járás kötelezettsége 16 éves korig tart, a képzési kötelezettséget azonban nemrégiben 18 éves korig terjesztették ki – éppen az oktatásból-képzésből korán kimaradók arányának csökkentése érdekében.

4.1. A VÉGLEGES LEMORZSOLÓDÁS MÉRÉSE A KIR TANULÓI NYILVÁNTARTÁSBÓL (TANYI)

A formális képzésből végzettség, illetve szakképzettség nélkül kimaradók („abszolút lemorzsolódók” számának és arányának mérésére alkalmas adatforrás a KIR tanulói nyilvántartása. A rendszer nyilvántartja a tanuló

- nevét
- nemét
- születési dátumát
- lakhelyét
- oktatási azonosító számát (amit az első alkalommal megkap, amikor belép a köznevelés rendszerébe – 2013. szeptember 1-től már az óvodától kezdve)
- a TAJ számát
- az intézmény és a feladatellátási hely azonosító számát
- a programo(ka)t, amely(ek)ben részt vesz
- az évfolyamo(ka)t, amelyben tanul
- a végzettséget, amit megszerez
- az esetleges kimaradás jogcímét (pl. iskolát vált, egészségügyi okból kimarad stb.)
- HH, illetve HHH státuszt.

A szabályozás szerint a tanuló státuszának változását a KIR-be 5 napon belül be kell jelenteni, ezért elvileg naprakészen tudja a rendszer, hogy a tanuló melyik intézményben, melyik feladatellátási helyen, milyen feladatellátásban részesül.

Az iskolából kijelentkező tanuló csak bizonyos esetekben tekinthető „lemorzsolódónak”, illetve „véglegesen lemorzsolódónak”.

A kijelentkező tanulók nagy többsége azért hagyja el az iskolát, mert befejezte vagy mert másik iskolában tanul tovább vagy mert külföldön folytatja tanulmányait, esetleg súlyos betegsége, fogyatékosága miatt. Őket nem tekintjük lemorzsolódónak.

A lemorzsolódáshoz vezető út állomásának tűnnek viszont a következő esetek:

- Ha a tanuló programot vált és a programváltás során olyan programba megy át, amelyik az előzőnél alacsonyabb végzettséghez vezet, illetve korlátozza a továbbtanulás lehetőségét. (pl. gimnáziumból szakiskolába), szakközépiskolából szakiskolába, szakiskolából Híd programba stb. Az ilyen eset már értelmezhető „a programtípusból való lemorzsolódásként”.
- Ha a tanuló „parkoló programba” kerül (ilyenek a felzárkóztató programok, illetve a 2011-es köznevelési törvény által definiált Híd programok). Ezek az esetek inkább az előző program halasztott befejezéseként értelmezhetők, ezért nem tekinthetők ugyan végleges lemorzsolódásnak, ugyanakkor a korai jelzőrendszerben – a 16 éves korig tartó tankötelezettség miatt – értelmezhetők a lemorzsolódás megelőző állomásának.
- Felnőttoktatási munkarend szerinti programba való átjelentkezés. Az ilyen tanulók a nappali oktatási rendszerből kimaradtak ugyan, de a formális képzésből nem, és van esélyük rá, hogy néhány éven belül befejezik a középfokú iskolát, nem válnak a nemzetközi definíció szerinti „korai iskolaelhagyókká”. Ugyanakkor a felnőttoktatási munkarend szerint tanulók körében sokkal magasabb a végzettség nélkül kimaradók aránya, mint a nappali munkarend szerint programokban, ezért ez a programváltás is könnyen válhat a végleges kimaradás állomásává.

Abszolút lemorzsolódóknak – végleges kimaradóknak – azokat a tanulókat tekintjük, akik a köznevelési rendszerből kijelentkeznek és a következő tanévben nem térnek vissza. Az ő esetükben megszakad az a tanulási és szocializációs folyamat, amely a civil társadalomba való beilleszkedés és a munkaerőpiacra történő kilépés szempontjából kívánatosnak látszik. Bár a formális képzésbe való visszatérésüket többféle intézkedés segíti, ez a csoport az, amelyikből leggyakrabban lesz „korai iskolaelhagyó” a nemzetközi definíció értelmében.

Az abszolút lemorzsolódást – országos szinten – két év referencia időpontjában mért különbségből lehet megállapítani. Ennek alapján lemorzsolódottnak számítanak azok, akik az egyik év január 1-én benne voltak a tanulói nyilvántartási rendszerben, a következő év január 1-én már nem, és a közben eltelt egy év során nem szereztek (ISCED 3 szintű) középfokú iskolai végzettséget/szakképesítést, nem távoztak külföldre és nem halál vagy súlyos tartós betegség okán szűnt meg a tanulói jogviszonyuk.

A köznevelési rendszerből kimaradók (abszolút lemorzsolódók) nettó aránya (*net drop-out rate*)

Relevancia: az indikátor azt mutatja meg, hogy egy adott tanévben az ellátásra jogosult tanulók mekkora hányada maradt ki az oktatási rendszerből középfokú végzettség/szakképzés megszerzése nélkül. Az abszolút lemorzsolódók alkotják a korai iskolaelhagyók legnagyobb részét, mivel a lemorzsolódás többnyire azt is jelenti, hogy a tanuló nem szerezte meg az élethosszig tartó tanulásához szükséges kompetenciákat, jó esély van rá tehát, hogy később sem szerez középfokú szakképesítést vagy végzettséget.

Definíció: Abszolút lemorzsolódók azok a 6-23 évesek, akik a referencia évet megelőző év január 1-én még benne voltak a köznevelési rendszer tanulói nyilvántartásában (iskolarendszer) akár nappali akár felnőttoktatási programban, a referencia év január 1-én pedig már nem, ÉS nem szereztek középfokú végzettséget/szakképzéssel, nem távoztak külföldre, és nem halál vagy tartós súlyos betegség miatt szűnt meg a jogviszonyuk.

Adatforrás: Köznevelési Információs Rendszer Tanulói Nyilvántartása (TANYI)

Az indikátor számítása: a 8 és 23 év közötti alap- vagy középfokú programokba beiskolázottak és az előző év január 1-én 7 és 22 év közötti beiskolázottak évfáratonkénti hányadosának összege (*sum of age specific drop-out rates*). A kimaradtak számát csökkentik a külföldre távozott, meghalt és tartósan súlyos betegség/fogyatékoság miatt kimaradt tanulók, valamint a középfokú végzettséget/szakképzéssel szerettek. Az arányok korrigálандók a 23 év alatti „visszatérők” számával az adott évfáraton.

Lehetséges bontások: életkor, nem, évfolyam, program típus, alapfokú végzettséggel/végzettség nélkül kimaradók, tanköteles koron belül, illetve tanköteles koron túl lemorzsolódók.

Megbízhatóság: adattisztítás és ellenőrzés után. Próbaelemzés szükséges.

4.2. A BECSÜLT VÉGZÉSI RÁTA MÉRÉSE KUMULATÍV TOVÁBBHALADÁSI INDEX-SZEL

Egy-egy programtípus lemorzsolódási rátáját célszerűbb a végzési ráta alapján megbecsülni. Ebben az esetben ugyanis nem arra vagyunk kíváncsiak, hogy hányan szereznek *valamilyen* középfokú végzettséget/szakképzéssel igazoló bizonyítványt, hanem arra, hogy a beiratkozottak mekkora hányada teljesíti az *adott* program követelményeit, illetve az adott intézmény elvárásait. A kumulatív továbbhaladási index-szel azt tudjuk megbecsülni, hogy adott lemorzsolódási ráták mellett a beiratkozottak mekkora hányada fog időben végezni. Ezt az indexet intézményi szintű létszámadatokból lehet számítani a következő módon.

A kumulatív továbbhaladási index (angol nevén *cumulative promotion index* – CPI) számítási módszere az iskolai részvételre nem eseményként, hanem folyamatként tekint, amelynek kulcseménye a magasabb osztályba lépés az egyes évfolyamokon, és végül a végzettséget tanúsító bizonyítvány megszerzése. Például a gimnáziumra számított kumulatív továbbhaladási index a 9-dikből a 10-dik, a 10-dikből a 11-dik, a 11-dikből a 12-dik osztályba lépést, valamint az utolsó évfolyam sikeres elvégzését, azaz a középiskolai végzettséget tanúsító bizonyítvány, vagy az érettségi bizonyítvány megszerzését foglalja össze. Hasonló a helyzet a hároméves szakiskolánál, ahová a beiratkozottak az általános iskola elvégzése után, az első középfokú szakképzés megszerzésének céljával iratkoznak be, csak ott három komponenssel kell számolni: a 9-dikből a 10-dik, a 10-dikből a 11-dik osztályba lépés és a harmadik évfolyam végbizonyítványának és a szakképzésnek a megszerzése a három összetevő. E komponensek mindegyikének megfeleltethető egy továbbhaladási ráta.

A továbbhaladási indexet az évfolyamok számával megegyező számú komponensből számítják ki oly módon, hogy az adott tanév év eleji létszámait minden évfolyamban elosztjuk az előző évfolyam előző tanév eleji létszámával, és a hányadosokat összeszorozzuk. Pl. a 2011-es és a 2012-es októberi statisztikákból az alábbi képletet kellene felállítani a gimnázium kumulatív továbbhaladási indexének kiszámításához:

$$\text{CPI} = \frac{10.\text{évf.,}2012.\text{okt.}}{9.\text{dik évf.,}2011.\text{okt.}} \times \frac{11.\text{évf.,}2012.\text{okt.}}{10.\text{évf.,}2011.\text{okt.}} \times \frac{12.\text{évf.,}2012.\text{okt.}}{11.\text{évf.,}2011.\text{okt.}} \times \frac{\text{Érettségizettek }2012.\text{ június}}{12.\text{évf.,}2011.\text{okt.}}$$

A négy hányados szorzata a becsült végzési arány az adott tanévre, ami pontosabban „az időben végzők” becsült aránya.

Tegyük fel, hogy mind a négy évfolyamon 100 beiratkozott tanuló van az adott tanév elején, és ezek közül 5 lemorzsolódik minden évfolyamon, és az utolsó évfolyamot 100-ból 5 nem végzi el. Tehát a tanév elején minden évfolyamon az előző tanévben beiratkozott 100 tanulóból a következő tanév elején már csak 95 van, és 100-ból csak 95 fejezi be az utolsó évet. A számítás ekkor így alakul:

$$\text{CPI} = \frac{95}{100} \times \frac{95}{100} \times \frac{95}{100} \times \frac{95}{100} = 0.815$$

Az adott példában tehát a középiskolát időben elvégzők aránya 81,5%.

A mutatószámításhoz két év tanév eleji statisztikáit hasonlítjuk össze. Az indikátor előnye, hogy nem egyéni, hanem intézményi adatokból számítható, További előnye, hogy intézményi, tankerületi és országos szintű index is számítható ezzel a módszerrel. Hátránya, hogy nem tudja figyelembe venni az iskolából más iskolába átiratkozókból adódó létszámcsökkenést (ezt is „lemorzsolódónak veszi), és kérdéses, hogy a hazai iskolák gyakori átszervezéséből adódó létszámváltozásokat mennyire érinti. A hazai tanulónépeség alacsony mobilitását figyelembe véve, valószínű, hogy ezek a „hibák” nem túl nagyok.

Kumulatív továbbhaladási index (Cumulative Promotion Index – CPI)

Relevancia: az indikátor azt mutatja meg, hogy egy programban és egy adott tanévben mekkora a becsült végzési arány. Elsősorban középfokú iskolák, programok értékelésénél lehet releváns.

Definíció: Az egyes évfolyamokra számított továbbhaladási ráták és az utolsó évfolyamot sikeresen befejezők tanév eleji létszámához viszonyított végzési ráta szorzata.

Lehetséges adatforrás: KIR-STAT, amelyből feladatellátási hely szinten az adott programtípus egyes évfolyamainak létszámadataira van szükség.

Lehetséges összesítési szintek: program típus, település típus, intézmény

Megbízhatóság: Próbaelemzés szükséges.

4.3. AZ ÉVISMÉTLÉSEK ARÁNYA ÉVFOLYAMONKÉNT (1-14. ÉVFOLYAM), OKTATÁSI SZINTENKÉNT ÉS PROGRAM TÍPUSONKÉNT – INTÉZMÉNYI ADATOKBÓL SZÁMÍTVA

A kötelező iskolázás körében az iskola halasztott befejezésére még azokban az országokban is van lehetőség, ahol egyébként automatikus előrehaladás jellemző (pl. a skandináv államokban), illetve ahol az alsó középfokú oktatást állami vizsga zárja le (pl. Írország). Nem mindegy azonban, hogy az évfolyamismétlés „bukásnak” vagy a vizsgára való felkészülési idő hosszabbításának számít, aminthogy az sem mindegy, hogy az évismétlések a lemorzsolódás valószínűségét vagy a felzárkózás esélyét növelik. A hazai társadalmi közegben az évfolyamismétlés „bukás”, megbélyegző helyzet. Az

évfolyamismérlés a tanuló számára azt is jelenti, hogy kiszakad saját osztályának közösségéből, és az új közösségben „túlkoros”, ami gyakran kitiszítottasághoz, olykor agresszív magatartáshoz vezet, és általában nem kedvez a tanulási motivációnak.

Évismérlések aránya (szintetikus kohorsz módszer)

Relevancia: Az évfolyamismérlések magas aránya arra utal, hogy az oktatási rendszer valamilyen szempontból nem eléggé hatékony: elérhetetlen célokat tűz egyes tanulók elé, vagy nem eléggé személyközpontú a pedagógiája, vagy nem eléggé motiváló ahhoz, hogy erőfeszítésekre sarkallja a tanulókat. Az évfolyamismérlések aránya alapján meg lehet becsülni, hogy átlagosan hány év alatt végzik el a tanulók az egyes program típusokat, s hogy ez a szám hogyan viszonyul a program elméleti hosszához. Ebben az értelemben az évfolyamismérlések aránya hatékonyság mutató. Az évfolyamismérlések arányainak különbségei az egyes évfolyamokon elemezhetőek abból a szempontból, hogy oktatási folyamatnak mely pontjain van szükség hatékonyabb pedagógiai vagy szakpolitikai beavatkozásra.

Definíció: Az egyes évfolyamokban tanulók közül az évismérlők arányszámainak összege

Adatforrás: KIR-STAT, A04t18s12 adatsor

Értelmezhető aggregációk: feladatellátási hely/programtípus, intézmény, programtípus, régió, településtípus

Megbízhatóság: minőségbiztosított, ellenőrzött adatforrás

Amellett, hogy az egyes évfolyamokon évet ismétlők aránya önmagában is elemzést érdemel, az évismérlések aránya indikátor számításával – a nettó lemorzsolódási arányhoz hasonlóan – egyetlen mutatóba foglalhatjuk egy adott programtípus jellemző évismérlési rátáját. Az oktatási szintek, illetve programszintek szerinti összesítés az ún. szintetikus kohorsz módszerével készül, azaz minden évfolyamon kiszámítjuk az évismérlők százalékos arányát, majd ezeket az arányszámokat összeadjuk. Ez a mutató közömbösíti az eltérő méretű évfolyamok hatását az indexre. A javasolt mutató ugyanakkor érzékenyebb az egyes kritikus évfolyamokon történő elmozdulásokra (ilyen pl. az 1., az 5. és a 9. évfolyam, amikor szakaszkezdés vagy iskolaváltás van). Hangsúlyozni kell, hogy az arányszám az évismérlések és nem az évismérlők mérőszáma egy adott évben, és nem szűrhető ki a többször évet ismétlők, ami egyébként a lemorzsolódás előrejelzésének jobb indikátora, és a KIR tanulói nyilvántartásból számítható.

4.4 AZ ORSZÁGOS KOMPETENCIAMÉRÉS EREDMÉNYEINEK FELHASZNÁLÁSA A KORAI JELZŐRENDSZERBEN

A kompetenciamérés eredménye, illetve változása a legfontosabb indikátorok lehetnek a korai iskolaelhagyás jelzőrendszerében. Az Országos Kompetenciamérés minden évben a hatodik, nyolcadik és tizedik osztályosok szövegértési képességét és matematikai eszköztudását méri. A diákok minden tanév májusának utolsó hetében írják meg az ún. kompetenciamérés tesztet, amelyben azt mutathatják meg, hogy az iskolában tanultakat hogyan tudják hasznosítani a hétköznapi életben. A Kompetenciamérésről szóló országos jelentést a következő év február végén hozza nyilvánosságra az Oktatási Hivatal. Ezzel egyidejűleg a fenntartók, az iskolák és a tanulók hozzáférési kódjuk segítségével megtekinthetik az illetékességi körükbe eső eredményeket, sőt, tovább elemezhetik azokat egy e célra készült szoftver segítségével.

A tanulók az oktatási azonosítón kívül rendelkeznek mérési azonosítóval is, amit adatvédelmi okokból csak az intézmény és a tanuló, illetve gondviselője ismer. Ezzel a mérési azonosítóval a szülő, a tanuló és az intézmény – és csakis ők – megismerhetik a tanuló előző évi eredményeit, illetve korábbi eredményeit is. A teszteredmények szintek közötti és időbeni összehasonlítására egy 2008-ban a hatodik osztályosok átlageredményéhez horgonyozott rögzített skálát képeztek (ún. szórásskálát, amelynek átlaga 1500, szórása 200), és a mindenkor teszteredményeket erre a skálára vetítik. A skála ún. kritériumra orientált skála, ami azt jelenti, hogy a skála fokairól meg lehet mondani, hogy aki egy adott eredményt elér, az milyen valószínűséggel tud megoldani bizonyos szövegértési feladatokat. Hasonló elven működik a matematika kompetencia skála is. Tehát ha a tanuló egy bizonyos szint alatt teljesített a legutóbbi kompetenciamérésén, valószínűsíthető, hogy nehezebb tud megbirkózni az adott

évfolyamon szokásos tanulási követelményekkel, tehát sajátos szükségleteinek megfelelő kiegészítő támogatásra szorul. Mivel a tesztkérdések mellett bizonyos háttérkérdésekre is válaszolni kell, a kompetenciamérés eredményei elég széleskörű információt szolgáltatnak a tanuló alapvető tanulási készségeiről, motivációjáról és családi hátteréről, amelyekből az arra illetékes segítő, aki ezekhez az adatokhoz hozzáférhet – kiindulásképpen – valamelyes támpontot nyerhet arra nézve, hogy milyen jellegű segítségre lehet a tanulónak szüksége¹¹.

A Magyar Termék Nagydíjas Kompetenciamérési rendszer világszínvonalú alkotás, amely kiválóan alkalmas arra, hogy a korai iskolaelhagyás megelőzésében a szociális, az oktatási és a gyermekvédelmi hálózat közös információs adatbázisként használja. Ehhez csupán arra van szükség, hogy az iskolák széles körben elkezdjék használni erre a célra, és hogy a pedagógiai szakszolgálatok, a szociális és gyermekvédelmi hálózat illetékesei is – megkaphassák adott feltételek mellett a hozzáférést az adatbázishoz. Szükséges továbbá az is, hogy az iskolák ne az őket „ellenőrző-számonkérő” eszköznek tekintsék a kompetenciamérést, hanem támogató rendszernek, amely őket, a tanulókat és szüleiket, fenntartójukat és az oktatáspolitikusokat is segíti feladataik hatékonyabb ellátásában.

4.5 A HIÁNYZÁSOK KÖVETÉSE

A hiányzások statisztikai követés jelenleg feladatellátási hely szinten történik: a KIR-STAT az igazolatlan hiányzók számát a következő bontásban kéri: 1, 2-9, 10-29, 30-50, 50-nél több, illetve legalább 250 órát hiányzók létszáma. A KIR-STAT értelemszerűen statikus és összesített (előző) évi létszámokat állapít meg, de magát a folyamatot nem követi. Holott itt is – mint az évisméltés esetében – a halmozódás vezet korai iskolaelhagyáshoz.

A jogszabály előírja az intézménynek a hiányzások regisztrálását, és azt is, hogy bizonyos órát meghaladó igazolatlan hiányzás esetén értesíteni kell a szülőt, a gyermekvédelmi rendszert, és a iskoláztatási támogatást folyósítót is. A jelenlegi jogszabályok szankcionálják a tartós és gyakori igazolatlan hiányzást. 10 igazolatlan órát már jelenteni kell a gyermekjóléti szolgálatnak, 50 igazolatlan óra felett pedig felfüggesztik az iskoláztatási támogatást. – azzal, hogy 50 óra igazolatlan hiányzás után felfüggesztik a támogatást¹²).

A hiányzás, az iskolakerülés azonban nemcsak a szociális támogatásra szoruló körében probléma. Jelzője lehet a veszélyeztetettségnek, a krízis helyzetnek, vagy egyszerűen az iskola elutasításának. Ezek a jogi eszközök nem segítik megoldani a valódi problémát, hiszen a mulasztás mögött sokkal súlyosabb bajok húzódnak meg, amelyek kezelést igényelnek.

Valójában tehát indokolt lenne a KIR egyik moduljában regisztrálni a hiányzásokat, ahonnan az iskoláztatási támogatás folyósításáért felelős állami hatóság, illetve a gyermekjóléti feladatokat ellátó önkormányzat kinyerhetné az adatokat, miközben egyúttal a rendszer a statisztikát is tudná szolgáltatni – amint erre vannak már külföldi példák.

5. NÉHÁNY KÜLFÖLDI PÉLDA A KORAI JELZŐRENDSZER KEZDEMÉNYEIRE

Az Európai Bizottság által készített összegzések, a tagállamok leírásai és a tanulmányutak tapasztalatai alapján ítélve a korai iskolaelhagyás jelzőrendszere nem általános, és ahol létezik, ott is éppen fejlesztés alatt áll. A lemorzsolódás veszélyének korai jeleiként értékelik általában a hiányzást, a rossz magatartást, a rossz jegyeket vagy bukást egy vagy több tantárgyból, illetve az évisméltést. Egyetértés van abban, hogy ezek csupán tünetei sokkal mélyebb problémáknak, és abban, hogy hathatós segítség csak multidiszciplináris teamektől jöhet, s hogy hatósági háttérrel szakértői támogatás szükséges a kimaradás megelőzésére, illetve a lemorzsolódók visszavezetésére az oktatásba.

Ehhez egyre inkább elvárás az iskolákkal és a helyhatóságokkal szemben a tankötelesek – egyes országokban (Angliában, Dániában) a NEET fiatalok és az „elszakadási tüneteket” produkáló tanulók számontartása, belső erőforrásokból történő támogatása, szükség esetén külső szakemberek bevonásával. Az alább felsorolt kezdeményezések példák arra, hogy a tagállamok milyen módon próbálják megoldani ezt az igen komplex és sok szereplő együttműködését kívánó feladatot.

¹¹ Részletesebben ld. a http://www.oktatas.hu/koznevels/meresek/kompetenciameres/tanulmanyok_publiciok weboldalt.

¹² Illetve a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók esetében természetbeni formában kapják meg a családok.

5.1. A HIÁNYZÁSOK KÖVETÉSE

Hollandiában a hiányzás követésére egy Digitális Hiányzási Portál működik, amelybe 2009 szeptembere óta az iskolák kötelesek regisztrálni minden hiányzást. A portál erről automatikus üzenetet küld az illetékes helyhatóságnak. A helyhatóság illetékes referense tartja a kapcsolatot az iskolával. Amikor szükséges, koordinált beavatkozás történik. A hiányzási portálon havi összesítések is lekérhetőek.

Belgiumban (Wallonia-Brüsszel régióban), az iskolák a kötelező oktatást felügyelő szervezetnek tesznek jelentést az igazolatlan hiányzásokról. Ugyanez a szervezet gondoskodik arról, hogy a népességnyilvántartás szerint kiskorúak eleget tegyenek a tankötelezettségüknek.

Írországban az iskolákat 2000 óta törvény kötelezi, hogy éves jelentést tegyenek az Országos Oktatási és Jóléti Tanácsnak a hiányzások mennyiségéről. Azokat a tanulókat is jelenteni kell, akiknek a hiányzásai egy bizonyos küszöböt átlépnek, vagy akiket emiatt elküldenek az iskolából.

Észtországban a közoktatási törvény keretei között az iskolák maguk alakítják ki korai jelzőrendszereiket a saját körülményeiknek megfelelően. A helyhatóságok felelőssége, hogy figyelemmel kísérjék a tankötelezettség teljesítését. Az észt közoktatási információs rendszer a népességnyilvántartás adataival összevetve ellenőrzi a tankötelesek nyilvántartását. A hiányzásokat az iskola vezeti, és ha a tanuló egy negyedévben az órák 20 százalékát mulasztja és a szülő nem tudja ezt igazolni, jelenteni köteles a tényt a helyhatóságnak. Az illetékes szakembere azután felveszi a kapcsolatot az iskolával és a szülővel, és megpróbál megoldást találni.

5.2. KORAI JELZŐRENDSZER ÉS A TÁMOGATÓ APPARÁTUS MEGSZERVEZÉSE

Dániában három, a lemorzsolódás megelőzését és a lemorzsolódók későbbi integrációját szolgáló jogszabályi intézkedés van érvényben. Egyrészt minden 25. életévét még be nem töltött személyt, akinek nincs bejelentett munkája, nem vesz részt oktatási programban, és nincs még középfokú végzettsége, nyilván kell tartani. E nyilvántartásban automatikusan megjelennek azok, akik nem fizetnek személyi jövedelemadót (azaz nincs bejelentett munkahelyük) és nincsenek beiratkozva egyetlen iskolába sem, vagy onnan kihullottak. Az IPK (Ifjúsági Pályaorientációs Központ) figyeli az adatbázist, és az ott megjelenő személyekkel felveszi a kapcsolatot.

A 18. életévüket még nem betöltöttök esetében a törvény még szigorúbb. Az ún. „15–17 program” keretében, ha valaki bekerül az adatbázisba, akkor az IPK-nak 5 napon belül fel kell vennie vele a kapcsolatot, és el kell indítania azt a folyamatot, amely valamely szervezett – iskolarendszerű, vagy azon kívüli – programba vezet. Ha a család nem működik együtt az IPK-val, akkor súlyos jövedelem-elvonással sújtják őket, de erre alig van példa.

A harmadik, törvény által előírt regisztrációs kötelezettség, hogy a lemorzsolódással veszélyeztetett fiatalokat is be kell vezetnie az iskolának az adatbázisba. Életkortól függetlenül, tehát akár a 22 éves, szakképzést éppen abbahagyni szándékozó személyt is. Egyúttal az iskolának értesítenie kell a területen működő IPK-t, aki azonnal felveszi a fiattal a kapcsolatot, és a probléma megismerése után a megfelelő szakemberhez/intézményhez irányítja őt. Ez nagymértékben csökkenti a tényleges kimaradást.

Svédországban törvény írja elő, hogy az önkormányzatok kötelesek nyilvántartani a középfokú oktatásban részt nem vevő 21 év alatti fiatalokat. A regisztrációt minden önkormányzat saját hatáskörében oldja meg és gondozza az adatbázist, amely a diákok nevéen túl elérhetőségi adataikat is tartalmazza. Az adatbázis segítségével, a szociális hálózattal együttműködve, az oktatásban részt nem vevő fiatalokat felkeresik, és egyéni segítségnyújtás keretében próbálják meg visszahozni őket az oktatási rendszerbe.

Ausztriában az ún. *Jugendcoaching* (Ifjúsági támogató program) rendszerét tavaly két régióban: Bécsben és Stájerországban kipróbálták, az idei tanévtől került bevezetésre. Azokat a tanulókat, akiket az iskola tanárai alulteljesítőként, potenciális kimaradóként vagy „veszélyeztetettként” azonosítanak, a programban közreműködő szervezetek – szakszolgálatokhoz, pályaorientációs központokhoz irányítják. Az ilyen tanulók azonosításához egy kérdőívet, illetve on-line eszközt rendszeresítették, amelyet az iskola tölt ki.

Franciaországban 360 helyi “platformot” hoztak létre 2010 óta. Ezek tulajdonképpen az oktatási, szociális, ifjúságvédelmi, pályatanácsadási, hatósági, egészségügyi és mezőgazdasági partnerek munkaközösségei, amelyek koordinált és személyre szabott segítséget próbálnak nyújtani a korai iskolaelhagyóknak.

Hollandiában a tanulói nyilvántartás továbbfejlesztett változata országos, regionális és helyhatósági szinten harmonizált, megbízható és naprakész adatokat tartalmaz a tanulókról a 2002-ben bevezetett oktatási azonosító segítségével. A nyilvántartásban követik a tanuló iskolai pályafutását, beleértve a korai iskolaelhagyást. Egy interaktív adatkereső segítségével nyilvánosan hozzáférhető összesítéseket lehet találni a korai iskolaelhagyókról országos és regionális bontásban, iskolatípusok szerint a következő webhelyen: <http://www.vsvverkenner.nl/english/>.

Felhasznált tanulmányok és dokumentumok

A TANÁCS AJÁNLÁSA (2011. június 28.) a korai iskolaelhagyás csökkentését célzó szakpolitikákról,
http://ec.europa.eu/education/school-education/leaving_en.htm

Education at a Glance 1997, 2008, 2012, 2013. Paris, OECD

Early warning systems in Europe: practice, methods and lessons. Thematic Working Group on Early School Leaving. Brussels, 2013.

Early school leaving in France. BACKGROUND REPORT April 2013, The 2nd PLA organised as part of the activities of the Thematic Working Group on Early School Leaving (European Commission, DG EAC)

Esélyteremtés szakképzéssel. PSIVET projektzáró kiadvány, TKA, 2012

Eurofound (2012), *NEETs – Young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe*, Publications Office of the European Union, Luxembourg.

Fehérvári Anikó (szerk.), *Szakképzés és lemorzsolódás. Kutatás közben 283.* Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, 2008.

Golden Triangle': Comprehensive approach as a solution for reducing early school leaving in the Netherlands BACKGROUND REPORT 9-12 September 2012, the Hague and Rotterdam The 1st PLA organised as part of the activities of the Thematic Working Group on Early School Leaving (European Commission, DG EAC)

Helyzetelemzés. A korai iskolaelhagyás problémájának kezelése. Készült a QALL Végzettséget mindenkinek! című Európai Bizottság által támogatott projekt keretében. Konzorciumi partnerek: FSZK, OFI, Tempus Közalapítvány. Budapest, 2013.

Javaslat az oktatási azonosítóhoz kapcsolódó tanulói regiszteren alapuló új lemorzsolódás indikátor készítésére. Kézirat. Az OKM Indikátor Munkacsoport 9. értekezletének munkadokumentuma. Bp. OKM 2007.

Learning for All: Investing in People's Knowledge and Skills to Promote Development. World Bank Group Education Strategy 2020. World Bank, April 2011

Mártonfi György, A lemorzsolódás problémája a magyar szakképzésben és szakképzés-politikában. In Fehérvári, Anikó (szerk.) *Szakképzés és lemorzsolódás.* Oktatókutató és Fejlesztő Intézet 2008.